

Oslava Uhorska v básni Juraja Henischa*

FRANTIŠEK ŠIMON – JANA BALEGOVÁ

A celebration of Hungary in a poem by Georg Henisch

DOI: <https://doi.org/10.54937/kd.2023.14.1.67-76>

ABSTRACT: Georg Henisch was originally from Bardejov but spent his entire life as a doctor and a teacher at the Gymnasium of St. Anna in the German town of Augsburg. Henisch also composed several poems during his studies, and these works are less well known than his other writings. Henisch wrote a so-called propempticon, a valedictory poem of farewell, in 1571 on the occasion of the return home of the future evangelical pastor of Slovenská Lupča, Ján Janči. An obligatory component of the propempticon is praise for the destination or the homeland of the traveller, and in Henisch's poem 58 of the 148 hexameters are devoted to praising the Kingdom of Hungary. The poet's description of Hungary is influenced by the image of the country which was widespread in Western Europe in this period and was based on a series of topoi: *fertilitas Hungariae*, Hungary as a land blessed with rich soil; *propugnaculum Christianitatis*, Hungary as the shield of Christendom, protecting Christianity from the Ottoman Empire; and *querela Hungariae*, the lament of Hungary and the appeal for aid against the Turks. Henisch follows this pattern closely, and he describes Hungary as an ideal country, with fertile soil and excellent natural conditions, the homeland of hard-working people and great rulers who will drive out their powerful enemies. The work also mentions the Turkish enemies who are ravaging the land, but Hungary has splendid and fearless leaders, and the poet expresses the hope that the saints will never allow the country to perish.

Keywords: Neo-Latin, humanistic Latin literature, propempticon, Hungary

Juraj Henisch (1549 – 1618), rodák z Bardejova, pracoval celý život ako lekár a učiteľ na Gymnáziu Sv. Anny v nemeckom Augsburgu.¹ Bol veľmi plodným polyhistorom. Okrem lekárskeho diela, z ktorých najznámejším je farmaceutická príručka *Enchi-*

* Práca je výsledkom projektu Medicus poeta. Novolatinská literatúra lekárskeho autorov spätých so Slovenskom (VEGA 1/0255/22) realizovaného na Katedre klasickej filológie FF UPJŠ v rokoch 2022 – 2024.

¹ O jeho živote a diele pozri SPRING, Siegfried. Georg Henisch 1549 – 1818. Arzt, Mathematiker, Gräzist, Professor am Gymnasium bei St. Anna in Augsburg. In BELLOT, Josef (ed.). *Lebensbilder aus dem Bayerischen Schwaben. Band 13*. Weißenhorn : Konrad Verlag, 1986, s. 90 – 117; LENK, Leonhard. Henisch, Georg [on-line]. In *Neue Deutsche Biographie* 8, 1969, s. 524 – 525. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/pnd116702052.html#ndbcontent>> [7.2.2022]; Henisz, Jerzy E. *German Renaissance Man : Georg Henisch (1546 – 1616) and his times*. California : CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015.

ridion medicinae,² je autorom prác o matematike, rétorike, dialektike, astronómii, lingvistike a geografii. Vydal aj niekoľko diel antických autorov a prekladov.³

V roku 1566 sa Henisch zapísal na univerzitu vo Wittenbergu a študoval tam do roku 1570. Následne prešiel na univerzitu v Lipsku, kde pobudol do roku 1572. Wittenberská univerzita bola v tom čase ovplyvnená duchom humanistu a reformátora Philippa Melanchthona (1497 – 1560), ktorý na nej pôsobil do svojej smrti, a patrila medzi obľúbené miesta štúdia uhorských protestantov. Henisch nezabudol na svoju vlasť ani počas štúdia. Vo Wittenbergu sa zapísal do Spoločenstva uhorských študentov, Coetus Ungaricus,⁴ a hoci sa po ukončení štúdia nevrátil domov, udržiaval s Uhorskou kontakt prostredníctvom niektorých krajanov. Zachovala sa napríklad jeho korešpondencia s Albertom Molnárom Szencim (1574 – 1634), významným kalvinistickým rodákom zo Senca,⁵ alebo jeho zápis v pamätníku Gregora Stansith Horvátha (1558 – 1597), zakladateľa školy pre mladých šľachticov v Strážkach.⁶

Pokiaľ ide o Henischovo dielo, menej známou skutočnosťou je, že bol i autorom viacerých básní. Ako typický vzdelanec tej doby už od čias svojho štúdia publikoval poetickú tvorbu. Predpokladom štúdia aj na lekárskej fakulte totiž bolo absolvovanie bakalárskeho stupňa na artistickej fakulte, kde absolvent získal solídnu znalosť latinčiny a antickej literatúry, ako aj remeselnú schopnosť písať poéziu. Študenti najčastejšie písali príležitostnú poéziu, t. j. básne pri príležitostiach, ako je svadba, úmrtie, ukončenie školy, odchod po ukončení štúdia a pod. Henisch písal poéziu v duchu vtedy rozšírenej *poetica evangelica*, t. j. nemeckej protestantskej novolatinkej poézie, ktorá prekladala biblické texty do latinčiny v antických metrách a žánroch a napĺňala ich biblickým obsahom.⁷

V súčasnosti je známych dvanásť diel, v ktorých sa nachádza nejaká z Henischových básní, pri niektorých z nich však nepoznáme text, len ich tituly zo zoznamu z roku 1804,⁸ pričom tieto neoznávajú ani maďarská bibliografia starých tlačí RMK. Chronologicky posledné poetické dielo je súčasťou paratextu. Ide o epigram

² ŠIMON, František. Enchiridion medicinae Juraja Henischa (1549 – 1618). In *Česká a slovenská farmacie*, 2018, roč. 67, č. 2, s. 85 – 90.

³ ŠIMON, František. Henischove preklady farmaceutických diel. In *Česká a slovenská farmacie*, 2019, roč. 68, č. 6, s. 237 – 242.

⁴ SZABÓ, András. *Coetus Ungaricus A wittenbergi magyar diáktársaság 1555 – 1613*. Budapest : Balassi kiadó, 2017, s. 133.

⁵ SZABÓ, András. Der Briefwechsel eines ungarischen Wandergelahrten : Albert Molnár und seine Freunde. In KATONA, Tünde – HABERLAND, Detlef (eds.). *Kultur und Literatur der Frühen Neuzeit im Donau-Karpatenraum. Transregionale Bedeutung und eigene Identität. Acta Germanica 14*. Szeged : Grimm Verlag, 2014, s. 179.

⁶ SZENTMÁRTONI SZABÓ, Géza. *Faludi Ferenc forrásünnepe : avagy a Tarcsai savanyúvíz nirmfája* [online]. In *Vasi szemle*, 2006, roč. 60, č. 2, s.135 – 158. Dostupné na internete: <<http://www.vasiszemle.hu/2006/02/szentmartoni.htm>> [7.8.2022].

⁷ POSTA, Anna. Poetica Evangelica a protestantizmus 16. századi neolatin költészetében. In KASYA, Péter – KISS, Farkas Gábor – MOLNÁR, Dávid (eds.). *Scientiarum miscellanea : latin nyelvű tudományos irodalom Magyarországon a 15-18. században*. Szeged : Lazi, 2017, s. 179 – 189.

⁸ Veessenmeyer, GEORG. Etwas von Georg Henisch etc. In *Literarische Blätter*, 1804, roč. 4, č. 2, s. 19 – 20.

na medicínu,⁹ ktorý Henisch uverejnil vo svojom preklade farmaceutického diela A. Mizaulda.¹⁰

Veľmi populárnym druhom príležitostnej poézie bolo v tom čase propemptikon, t. j. valedikačná, rozlúčková báseň,¹¹ aké často písali uhorskí študenti v Nemecku. Nezachovali sa však všetky.¹² Autorom dvoch takýchto propemptík je aj Henisch. Prvé, ktoré pochádza z roku 1570 a je adresované Vavrincovi Drexlerovi, neskoršiemu rektorovi školy v Krupine,¹³ je zrejme stratené a poznáme ho len zo spomínaného zoznamu Henischovej básnickej tvorby.¹⁴ Druhý publikoval v zbierke básní z roku 1571 počas svojho štúdia v Lipsku.¹⁵ Adresoval ho pri príležitosti návratu do vlasti svojmu rodákovi Jánovi Jančimu (1540/45 – 1600), neskoršiemu evanjelickému kňazovi v Slovenskej Lupči, ktorý práve ukončil teologické štúdium v Lipsku.¹⁶ Báseň má 148 hexametrov a z hľadiska obsahu ide o akademické propemptikon, čo znamená, že študent píše inému študentovi pri príležitosti nejakej cesty, najčastejšie návratu do svojej domoviny. Má typický obsah, autor praje šťastnú cestu adresátovi básne a želá mu šťastný návrat k rodičom a budúcej manželke, nebeskú ochranu a rád by mu pripomenul jeho priateľov.

Obligátnou súčasťou propemptika je chvála cieľa cesty, resp. vlasti adresáta. Aj v tejto básni je 58 hexametrov zo 148 veršov, t. j. približne 39 percent textu, venovaných oslave Uhorského kráľovstva.

Pri opise Uhorska bol Henisch ovplyvnený obrazom Uhorska, ktorý bol rozšírený vo vtedajšej západnej Európe a ten bol často založený na toposoch, *loci communes*. Kees Keszelszky zhrnul tieto stereotypy do niekoľkých bodov: Uhri sú kresťanský a kultúrny národ – *fertilitas Hungariae* – Uhorsko je krajina s úrodnou pôdou, s mnohými vodnými zdrojmi, dobrou klímou, dobrým jedlom a vínom; Uhorsko je štít kresťanstva – *propugnaculum Christianitatis* – bráni kresťanstvo pred Otoman-

⁹ MIZAUD, Antoine. *Artztbüchlin. Neuwe vnd wunderbare weiß begreiffe(n)d wie man allerhand frucht garten kreuter wurtzel beer vnd trauben artznen soll, daß man dieselb zum purgieren möge brauchen*. Basel : P. Perna, 1574.

¹⁰ BALEGOVÁ, Jana – Šimon, František. Henischov epigram na medicínu. In *Hortus Graeco-Latinus Cassoviensis III*. Košice : Univerzita P. J. Šafárika, 2020, s. 69 – 76.

¹¹ K žánru propemptikon pozri bližšie: VIIDING, Kristi. *Die Dichtung neulateinischer Propemptika an der Academia Gustaviana (Dorpatensis) in der Jahren 1632 – 1656*. Tartu : Tartu University Press, 2002; Móré, Tünde. *Ars peregrinandi. A 16. századi wittenbergi magyar peregrinusok neolatin búcsúztatóverseinek vizsgálatá hazai és nemzetközi kontextusban*. Debrecen : BTK Debreceni egyetem, 2015.

¹² SZABÓ, Coetus Ungaricus, s. 80.

¹³ REZIK, Ján – MATTHAEIDES, Samuel. *Gymnaziológia. Dejiny gymnázií na Slovensku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971, s. 200.

¹⁴ VEESENMEYER, Etwas von Georg Henisch, s. 20.

¹⁵ HENISCH, Georg. *Προπεμπικόν Johanni Jantschio Lipschensi, ex incluta Academia in patriam redeunti scriptum à Georgio Henischio Bartphano Pannonio. Addita sunt epithalamia, scripta in honorem nuptiarum eiusdem, & pudicissimé uirginis Annae, reuerendi uiri, Michaëlis Radaschini, pastoris ecclesiae Bartphensis, superstitis patri filiae*. Leipzig : Hans Rambau d. Ä., 1571. Podľa WorldCat, katalógu bibliografických záznamov svetových knižníc, jediný exemplár diela sa nachádza v Londýne, v British Library, signatúra C.127.bb.26.(5.). Széchenyiho knižnica v Budapešti, OSZK, má len jej kópiu, RMK III. 608a (cop.).

¹⁶ Pozri k nemu SZABÓ, András Péter. A Szepesség Istvánffyja? Johannes Jantschius történeti munkája (Bellum Hungaro-Turcicum). In BÉKÉS, Enikő – KASZA, Péter – LENGYEL, Réka (eds.). *Humanista történetírás és neolatin irodalom a 15-18 századi Magyarorságon*. Budapest : MTA BTK ITI, 2015, s. 119 – 129.

skou ríšou – *querela Hungariae* – nárek Uhorska s výzvou o pomoc proti Turkom, ktorí tú úrodnú krajinu devastujú.¹⁷ Presne podľa tohto vzoru postupoval Henisch. Uhorsko je v jeho opise ideálnou krajinou, ktorá má optimálne prírodné podmienky, veľkú rozlohu a veľmi dobrú klímu, vysoké hory, nerastné zdroje, veľké rieky bohaté na ryby, veľa obdivuhodných liečivých prameňov, úrodnú pôdu. Poľnohospodárstvo disponuje obilnými poľami, početným dobytkom, ovocnými sadiami a vinicami. Ľuďom venuje autor menej priestoru. Krajina je podľa jeho slov domovom ľudí, ktorí tvrdo pracujú, na jej čele stoja veľkí vodcovia, ktorí zaháňajú mocných nepriateľov od hraníc. Spomína i nepriateľských Turkov, pripodobňujúc ich k diviakom a vlkom pustošiacim záhrady. Napokon vyjadruje nádej, že kresťanskí svätí nepriateľské besnenie zastavia.

V čase publikovania básne bol Juraj Henisch pomerne mladý, mal len 22 rokov, o jeho vzdelaní však svedčia mnohé reminiscencie a citáty z klasickej rímskej literatúry, ako aj metricky dokonalé hexametre. V súvislosti s jeho neskoršími zemepisnými dielami a vydaniami kalendárov je tiež zaujímavé, že už hovoril o klimatických zónach a počasí v Uhorsku.

Väčšinu svojho diela mal však Henisch v tom čase ešte len pred sebou, a to vrátane prvého (aj keď neúplného) výkladového slovníka nemeckého jazyka,¹⁸ obsahujúceho chválospev na nemčinu, ktorému venujú osobitnú pozornosť nemeckí odborníci. Pre slovenské kultúrne dejiny sú však zaujímavé práve vlastenecké verše, ktoré sú súčasťou spomínaného propemptika.

Προεμπτικόν Johanni Jantschio
(verše 35 – 93)

- 35 *Te coeli fratres, tutum, recteq < ue > Valentem
Natali terrae reddant, ubi Carpathus altum
Attollens caput, astriferas se torquet ad arces,
Quo non argenti profert, auriq < ue > Metalla
Vel Rhodope melius, gelidi vel viscera Tmoli.*
- 40 *Dulce solum¹⁹ merito, ad quod iam vestigia figis,
Et quia nascenti primam tibi praebuit auram,
Et quia magna huius praestantia, gloriaq < ue > ingens,
Non reliquis cedens terris, cui munera Bacchi,
Et Cererem pleno diffundit Copia cornu.*
- 45 *Nec pecorum laetam sobolem, nec robore firmo
Praestantem populum, nec plurima divite vena
Dona metallorum, negat huic natura benigna.*

¹⁷ TESZELSZKY, Kees. Search of Hungary in Europe: An Introduction. In TESZELSZKY, Kees (ed.). *Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks and Representations, 1541 – 1699. Vol. 3. The Making and Uses of the Image of Hungary and Transylvania.* Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Publishing, 2014, s. 1 – 14.

¹⁸ HENISCH, Georg. *Teütsche Sprach vnd Weißheit. Thesavrus Linguae Et Sapientiae Germanicae. Augustae Vindelicorum : Francus, 1616.*

¹⁹ OVIDIUS. *Tristia*, 3, 8, 8: „aspicerem patriac dulce repente solum.“

- Quid? quod in hoc multas urbes firmo aggere cinctas,
Egregiasq< ue> arces videas in rupibus altis.
50 Adde tot irriguos fluvios circum sata ductos,
Pinguia pascentes foecundo culta²⁰ liquore.
Ante commemorem celeberrima mater aquarum
Maxime Danubi? Media regione vagantem
Pannoniae, et parte tribuentem nomen utriq< ue>
55 Teq< ue> Tybisce, inter fluvios rex²¹ inclyte regni,
Quo non Arctoïis piscosior alter in oris
Est fluvius, tam larga tuis priscina sub undis
An memorem fontes? Quibus est miranda facultas,²²
Non quemcunq< ue> tenet, quemcunq< ue> meretur honorem.
60 Aut flumen Ciconum, vel flavo turbidus auro
Hebrus, vel celebres Baiae, vel Thessala Tempe,
Viribus eximiis, illo caret Hungara tellus.
Haec eadem impavidos reges, pugnaeq< ue> Scientes
Extulit, insignesq< ue> duces, quos fronde virenti²³
65 Saepe coronavit laus bellica, caetera terrens
Regna ducum, dirosq< ue> arcens a finibus hostes
Vos etiam Hunniadas, quarum cognomine laudum
Pleno narrato, felix victoria, splendor,
Aurea pax, et Pannonicis secla aurea²⁴ in oris,
70 Mox animo occurrunt, qui dum bene sceptrata tenetis,
Regni turba fuit, Ponto quaecunq< ue> remoto,
Vindeliciisq. iugis capitur, quamq< ue> Odera late
Hadriaq< ue>, immenso disiuncti tramite, cingunt.
Nec male sub curru Solis iacet illa propinqui,²⁵
75 Ut Maurus premat hanc aestus, non aspicit illam
Sol procul, ut nunquam aestiva recreetur ab aura²⁶
Sol, sexto terrae bona pars sub climate mundi
Altera septeno sita, partes temperat anni,
Nec pluvios rores sentit, nebulasq< ue> frequentes²⁷
80 Hic aptos gregibus campos, hic undiq. Cernas
Humida mobilibus pomaria, prataq< ue> rivis,²⁸
Non secus ut regio spaciantem oblectet amoena
Quam virides horti, quos circumsepti opaca

²⁰ VERGILIUS. Aeneis, X. 141: „pinguia culta.“

²¹ WERNER, Juraj. *De admirandis Hungariae aquis hypomnemation.* [Viedeň, 1551], s. 15. r: „Tibiscum ... fluviorum regem in Hungaria“

²² WERNER, *De admirandis Hungariae aquis hypomnemation,*

²³ OVIDIUS. *Metamorphoses*, 11, 27: „fronde virentes“

²⁴ VERGILIUS. Aeneis, 6, 792 - 793: „Augustus Caesar, Divi genus, aurea condet saecula.“

²⁵ HORATIUS. *Carmina* 1, 22, 21 - 22: „sub curru nimium propinqui solis.“

²⁶ HORATIUS. *Carmina* 1, 22, 18: „arbor aestiva recreatur aura“.

²⁷ HORATIUS. *Carmina* 3, 3, 56: „Nebulae pluvii que rores“

²⁸ HORATIUS. *Carmina* 1, 7, 14: „Uda mobilibus pomaria rivis“

- Crescentum late fruticum, florumque corona.*
85 *Haec igitur sit meta viae, tibi rideat illa,
Quam licet aprorum, truculentorumq< ue> Luporum
In morem, plenos vastantum vitibus hortos,
Turbet, et huic funus Geticus iuraverit hostis,²⁹
Quidlibet hic sperans, fortunaq< ue> ebrius ampla,³⁰*
90 *Non tamen hos inter poterunt periisse tumultus
Agmina sanctorum, sacrum profitentia verbum.
Hostilem sed enim rabiem bona Numina frangent
Lymphatosq< ue> animos cogent non temnere Divos.*

Báseň na šťastnú cestu pre Jána Jančiho

- 35 Anjelskí bratia nech vrátia ťa bezpečne pri plnom zdraví
do rodnej zeme, kde Karpaty vysoko dvíhajú hlavu
vzhládajú k výšinám nesúcim hviezdy, tie Karpatské vrchy,
nad ktoré ani Rhodope³¹ alebo útroby Tmolu³²
chladného nevedia zo seba vydať viac striebra a zlata.
40 Pôda, na ktorej stopy už nechávaš, právom je drahá,
pretože pri tvojom zrode prvý ti poskytla nádych,
pretože veľké má prednosti, k tomu i nesmiernu slávu,
nemenej ako krajinám iným jej priehrštím plným
dáva roh hojnosti³³ obilie alebo Bakchove dary.
45 Lásková príroda mláďatá ľúbe jej dožičí v stádach,
dopriava ľud, ktorý vyniká tvrdou prácou, i množstvo
kovových darov jej dáva, čo ťažia sa z výdatnej žily.
Čo k tomu dodať? Nuž pozri sa na mnohé, bezpečnou hradbou
chránené mestá, či na hrady úžasné na strmých skalách.
50 Pridaj riek množstvo, čo dávajú vlahu osiatym poliam,
plniac tak dosýta úrodné nivy bohatstvom vody.
Alebo mal som prv spomenúť teba, povestný otec
vodstva, preveľký Dunaj, čo plynieš si uprostred zeme
Panónskej, z jednej i druhej strany jej dávajúc meno?³⁴
55 Alebo teba, Tisa, ty slávna kráľovná medzi
riekami kráľovstva, ktorú žiadna z riek v severných krajoch

²⁹ HORATIUS. Carmina I, 37, 8: „*funus et imperio parabat*“

³⁰ HORATIUS. Carmina I, 37, 110 – 12: „*quidlibet impotens sperare fortunaque dulci ebria.*“

³¹ *Rhodope*, vrch v dnešnom Bulharsku a čiastočne v Grécku, v antike súčasť Trákie.

³² *Tmolus*, vrch v dnešnom Turecku, v antike v Lýdii, vyskytuje sa často v gréckej mytológii.

³³ *Cornucopia*, z lat. *cornu copiae*, roh hojnosti, mytologický symbol bohatstva.

³⁴ V 16. storočí sa Uhorské kráľovstvo delilo na dva tzv. hlavné kapitanáty „Preddunajsko“ (dnešné Slovensko) a „Zadunajsko“ (zvyšok vtedajšieho kráľovstva, územie medzi Dunajom, Alpami, Drávou a Murou, pričom mimo zostala časť dnešného západného Maďarska, ktoré patrilo do Osmanskej ríše).

- nepredčí bohatstvom rýb, až tolké sú vo vodách твојich?³⁵
Či som mal spomenúť pramene? Majú nevšednú schopnosť,³⁶
ktorú nemáva každý a každému nepatrí chvála.
- 60 Uhorská zem síce nemá zvláštne a významné miesta,
ako je rieka Kikonov,³⁷ zlatom sfarbený Hebrus³⁸,
nie sú tu ani povestné Baiae³⁹ či tesalské Tempe⁴⁰,
ona však zrodila odvážnych kráľov skúsených v boji,
význačných vojvodcov, ktorým mnohokrát vojenská sláva
- 65 priniesla korunu, zelený vavrín, nahnala hrôzu
ostatným panstvám a od hraníc zahnila súperov krutých.
Zrodila teba, rod Huňadyovský,⁴¹ ktorého slávne
meno keď celé sa vysloví, na myseľ prichádza ihneď
víťazstvo šťastné, vážnosť, mier zlatý a zlaté tie veky⁴²
- 70 v panónskych krajoch, kým vy pevne žezlo držíte v rukách.
Všetok ľud kráľovstva pojíma územie, ktoré sa tiahne
ďaleko od mora Čierneho po horské hrebene Švábska,⁴³
Odra ho lemuje s nesmierne vzdialeným Jadranským morom.
Polohu nemá neblahú v blízkosti obehu Slnka,
- 75 aby ju trápila africká páľava, Slnko však na ňu
nehladí z diaľky, takže jej dopraje letného vánku.
Krajina, ktorej časť značná sa nachádza v podnebnom pásme
šiestom a ďalšia zas v siedmom, obdobia zmierňuje ročné,⁴⁴
nepozná časté oblaky, ani priveľa dažďov,
- 80 vidíš tu všade pre stáda vhodné polia a sady
ovocné s lúkami, vlahu čo majú zo svižných tokov.
Pútnika poteší pôvabná krajina rovnako ako
zelené záhrady, navôkol ktorých široko rastú
kvety a konáre, koruny ktorých dávajú tône.
- 85 Nech teda pre teba cieľom je táto krajina, nech ňa

³⁵ Juraj Werner vo svojom známom diele *De admirandis Hungariae aquis hypomnematum*, Krátka správa o podivuhodných vodách Uhorska chváli Tisu pre jej mimoriadne bohatý výskyt rýb a uvádza výrok, že v Tise sú dve tretiny vôd a jedna tretina rýb (Viedeň, 1551, s. 15v), slovenský preklad *Krátka správa o podivuhodných vodách Uhorska*. Prel. Jana Balegová. In ŠKOVIERA, Daniel (ed.). *Latinský humanizmus*. Bratislava : Kalligram - Ústav slovenskej literatúry SAV, 2008, s. 184.

³⁶ Lat. *miranda facultas*, porovnaj latinský názov Wernerovho diela *De admirandis Hungariae aquis hypomnematum*, *Krátka správa o podivuhodných vodách Uhorska*.

³⁷ *Cicones*, mytologický národ v antickej Trákii.

³⁸ Rieka *Hebrus*, dnes Maritsa, tečie cez Grécko a Turecko, ryžovalo sa v nej zlato.

³⁹ *Baiae*, kúpele v neapolskej zátok, obľúbené miesto rímskej šľachty.

⁴⁰ *Tempe*, údolie rieky Peneios v antickej Tesálii známe svojou prírodnou krásou.

⁴¹ Huňadyovci boli v 15. storočí mocným šľachtickým rodom v Uhorsku, najvýznamnejší predstaviteľ bol Matej Korvín, uhorský kráľ v rokoch 1458 - 1490. Za jeho vlády zažilo Uhorsko ekonomický a kultúrny rozkvet.

⁴² Lat. *pax aurea*, zlatý mier, *secla aurea* zlatý vek, je pripomienkou mytologického zlatého veku, *aetas aurea*, v ktorom žili ľudia bez práce v ideálnej spoločnosti blahobytu a rozkvetu.

⁴³ Lat. *Vindelicius*, švábsky, *Vindelici* boli obyvatelia dnešného Švábska.

⁴⁴ Z antiky pochádza učenie o siedmich klimatických zónach, pričom šiesta a siedma tvoria stred medzi studenou severnou a horúcou tropickou zónou.

- s úsmevom víta a hoci ju na spôsob diviakov a či divokých vlkov, čo pustošia záhrady viniča plné, turecký⁴⁵ protivník uvádza do zmätku, zánik jej slúbiac prísaťou, dúfajúc vo všetko opitý z veľkého šťastia, 90 predsa sa nemohli uprostred tejto vojnovnej vravy stratiť zástupy svätcov, čo Božie hlásajú slovo, ale sta dobré božstvá nepriateľov besných zlomia a donútia šialené mysle v úcte mať Svätých.

Pramene

- HENISCH, Georg. *Προπεμπικόν Johanni Jantschio Lipschensi, ex inclyta Academia in patriam redeunti scriptum à Georgio Henischio Bartphano Pannonio. Addita sunt epithalamia, skripte in honorem nuptiarum eiusdem, & pudicissimê uirginis Annae, reueren<di uiri, Mi<chaëlis Radaschini, pastoris ecclesiae Bartphensis, superstitis patri filiae.* Leipzig : Hans Ram-bau d. Ä., 1571.
- HENISCH, Georg. *Bibliothecae inclytæ Rei pub. Augustanae utriusque tum Graecæ tum La<tinae librorum et impressorum et manu exaratorum catalogus.* Augustae Vindellicorum : Val<entinus Schönigk, 1600.
- HENISCH, Georg. *Teütsche Sprach vnd Weißheit. Thesavrus Lingvæ Et Sapientiae Germani<cae.* Augustae Vindellicorum : Francus, 1616.
- HORATIUS, Quintus Flaccus. *Opera.* KLINGNER, Fridericus (ed.). Leipzig : Teubner, 1959.
- MIZAUD, Antoine. *Artzbüchlin. Neuwe vnd wunderbare weiß begreiffe(n)d wie man aller<hand frücht garten kreuter wurzel beer vnd trauben artznen soll, daß man dieselb zum purgie<ren möge brauchen.* Basel : P. Perna, 1574.
- OVIDIUS, Publius Naso. *Tristium libri quinque.* OWEN, Sidney G. (ed.). Oxford : Clarendon, 1969.
- OVIDIUS, Publius Naso. *Metamorphoses.* TARRANT, Richard John (ed.). Oxford : Oxford University Press, 2004.
- REZIK, Ján – MATTHAEIDES, Samuel. *Gymnaziológia. Dejiny gymnázií na Slovensku.* Bra<tilava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971.
- VERGILIUS, Publius Maro. *Opera.* MYNORS, Roger A. B. (ed.). Oxford : Oxford University Press, 1969.
- WERNER, Juraj. *De admirandis Hungariae aquis hypomnemation.* [Viedeň, 1551]. Werner, Juraj. Krátka správa o podivuhodných vodách Uhorska. Prel. Jana Balegová. In ŠKOVIERA, Daniel (ed.). *Latinský humanizmus.* Bratislava : Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2008, s. 163 – 190.

Literatúra

- BALEGOVÁ, Jana – Šimon, František. Henschov epigram na medicínu. In *Hortus Graeco<Latinus Cassoviensis III.* Košice : Univerzita P. J. Šafárika, 2020, s. 69 – 76.

⁴⁵ Lat. Geticus, v humanistickej literatúre sa Turci označovali týmto menom, Gétí bol národ žijúci v staroveku na západnom pobreží Čierneho mora

- HENISZ, Jerzy E. *German Renaissance Man : Georg Henisch (1546 - 1616) and his times*. California : CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015.
- LENK, Leonhard. Henisch, Georg [on-line]. In *Neue Deutsche Biographie* 8, 1969, s. 524 - 525 Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/pnd116702052.html#n-dbcontent>> [7.12.2022]
- MÓRÉ, Tünde. *Ars peregrinandi. A 16. századi wittenbergi magyar peregrinusok neolatin búcsúztatóverseinek vizsgálata hazai és nemzetközi kontextusban*. Debrecen : BTK Debreceni egyetem, 2015.
- POSTA, Anna. Poetica Evangelica a protestantizmus 16. századi neolatin költészetében. In KASZA, Péter - KISS, Farkas Gábor - MOLNÁR, Dávid (eds.). *Scientiarum miscellanea : latin nyelvű tudományos irodalom Magyarországon a 15-18. században*. Szeged : Lazi, 2017, s. 179 - 189.
- SPRING, Siegfried. Georg Henisch 1549 - 1818. Arzt, Mathematiker, Gräzist, Professor am Gymnasium bei St. Anna in Augsburg. In BELLOT, Josef (ed.). *Lebensbilder aus dem Bayerischen Schwaben. Band 13*. Weissenhorn : Konrad Verlag, 1986, s. 90 - 117.
- SZABÓ, András. *Coetus Ungaricus A wittenbergi magyar diáktársaság 1555 - 1613*. Budapest : Balassi kiadó, 2017.
- SZABÓ, András. Der Briefwechsel eines ungarischen Wandergelehrten: Albert Molnár und seine Freunde. In Katona, Tünde - Haberland Detlef (eds.). *Kultur und Literatur der Frühen Neuzeit im Donau-Karpatenraum. Transregionale Bedeutung und eigene Identität. Acta Germanica 14*. Szeged : Grimm Verlag, 2014, s. 164 - 180.
- SZABÓ, András Péter. A Szepeesség Istvánffyja? Johannes Jantschius történeti munkája (Bellum Hungaro-Turcicum). In Békés, Enikő - Kasza, Péter - Lengyel, Réka (eds.). *Humanista történetírás és neolatin irodalom a 15-18 századi Magyarországon*. Budapest : MTA BTK ITI, 2015, s. 119 - 129.
- SZENTMÁRTONI SZABÓ, Géza. *Faludi Ferenc forrásünnepe : avagy a Tarcsai savanyúvíz nimfája* [on-line]. In *Vasi szemle*, 2006, roč. 60, č. 2, s. 135 - 158. Dostupné na internete: <<http://www.vasiszemle.hu/2006/02/szentmartoni.htm>> [7.12.2022]
- ŠIMON, František. *Enchiridion medicinae Juraja Henischa (1549 - 1618)*. In *Česká a slovenská farmacie*, 2018, roč. 67, č. 2, s. 85 - 90.
- ŠIMON, František. Henischove preklady farmaceutických diel. In *Česká a slovenská farmacie*, 2019, roč. 68, č. 6, s. 237 - 242.
- TESZELSZKY, Kees. Search of Hungary in Europe: An Introduction. In TESZELSZKY, Kees (ed.). *Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks and Representations, 1541 - 1699. Vol. 3. The Making and Uses of the Image of Hungary and Transylvania*. Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Publishing, 2014. s. 1 - 14.
- VEESENMEYER, Georg. Etwas von Georg Henisch etc. In *Literarische Blätter*, 1804, roč. 4, č. 2, s. 19 - 20.
- VIIDING, Kristi. *Die Dichtung neulateinischer Propemptika an der Academia Gustaviana (Dorpatensis) in der Jahren 1632 - 1656*. Tartu : Tartu University Press, 2002.

SUMMARY

A celebration of Hungary in a poem by Georg Henisch

Georg Henisch (1549 - 1618) was originally from Bardejov but spent his entire life as a doctor and a teacher at the Gymnasium of St. Anna in the German town of Augsburg. He was a remarkably prolific polymath, and in addition to his medical works he was the author of

studies on mathematics, rhetoric, dialectics, astronomy, linguistics and geography, the writings of ancient authors and translations. However, like many other educated men in this period, Henisch also composed and published several poems during his studies, and these works are less well known than his other writings. Henisch enrolled at the University of Wittenberg in 1566 and studied there until 1570 when he moved to the University of Leipzig where he remained until 1572. It was at this time that he wrote poetry in the style of *poetica evangelica*, the German Protestant Neo-Latin poetry which was popular in this period. Henisch also wrote occasional poetry and poems in paratext. A highly popular genre was the so-called propempticon, a valedictory poem of farewell which was often written by Hungarian students studying in Germany, on the occasion of a fellow countryman's return to his homeland. Henisch wrote two such poems: a lost work from 1570 dedicated to Vavrinec Drexler, who later became rector of the school in Krupina, and a work from 1571 published on the occasion of the graduation and return home of the future evangelical pastor of Slovenská Lupča, Ján Jančí, the only copy of which can be found in the British Library in London. The surviving poem consists of 148 hexameters and is an academic propempticon, a form in which a student writes to another student to commemorate a journey of some kind, most commonly the return to their homeland. It has a typical content, with the author wishing the addressee of the poem a safe journey and a happy return to his family and his future bride. An obligatory component of the propempticon is praise for the destination or the homeland of the traveller, and in Henisch's poem 58 of the 148 hexameters, approximately 39% of the text, are devoted to praising the Kingdom of Hungary. The poet's description of Hungary is influenced by the image of the country which was widespread in western Europe in this period and was based on a series of topoi: *fertilitas Hungariae*, Hungary as a land blessed with rich soil, plentiful water sources, a favourable climate, good food and wine; *propugnaculum Christianitatis*, Hungary as the shield of Christendom, protecting Christianity from the Ottoman Empire; and *querela Hungariae*, the lament of Hungary and the appeal for aid against the Turks who had devastated her fertile lands. Henisch follows this pattern closely, and he describes Hungary as an ideal country, with fertile soil and excellent natural conditions, the homeland of hard-working people and great rulers who will drive out their powerful enemies. The work also mentions the Turkish enemies who are ravaging the land, but Hungary has splendid and fearless leaders, and the poet expresses the hope that the saints will never allow the country to perish. Georg Henisch was relatively young when the poem was published, only 22 years old, but his education is apparent in the wealth of references and quotations from classical Roman literature and his metrical perfection of his hexameters. These patriotic verses remain little known, but are undoubtedly worthy of our interest.

prof. PhDr. František Šimon, CSc.; Univerzita Pavla Jozefa Šafárika,
Filozofická fakulta; Katedra klasickej filológie
SK-04001 Košice; Moyzesova 9
e-mail: <frantisek.simon@upjs.sk>
ORCID: 0000-0003-2094-1425

doc. Mgr. Jana Balegová, PhD.; Univerzita Pavla Jozefa Šafárika,
Filozofická fakulta; Katedra klasickej filológie
SK-04001 Košice; Moyzesova 9
e-mail: <jana.balegova@upjs.sk>
ORCID: 0000-0002-9644-3441